Nr 4.

Ankom till Riksdagens kansli den 2 februari 1912 kl. 4 e. m.

Utlåtande, i anledning af justitieombudsmannens framställning till Riksdagen angående ändring af bestämmelserna om danaarf.

Uti sin till innevarande Riksdag afgifna och till lagutskottet hänvisade ämbetsberättelse har *justitieombudsmannen* hemställt, att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till lag, innefattande jämkning, till förmån för efterlefvande make, af gällande bestämmelser om danaarf.

Till stöd härför har justitieombudsmannen anfört följande:

Enligt bestämmelserna i 15 kap. ärfdabalken skall under vissa förhållanden, såsom när någon aflider utan att efterlämna arfvingar, arfvet falla Konungen till. Denna Konungens rätt är oberoende däraf, att efterlefvande make finnes.

Lagkommittén intog härutinnan en annan ståndpunkt. I dess förslag till allmän civillag var sålunda följande stadgande (1 kap. 24 § ärfdabalken) intaget: »Nu är ej arfvinge till: var den döde gift, och lefver make efter; falle egendomen maken till: finnes ej make; gånge egendomen till kronan.»

I motiven anfördes härom: »Det nya stadgandet, att, i brist af arfvinge, den dödas make, om sådan finnes, tillträder egendomen framför kronan, öfverensstämmer såväl med den allmänna arfsprincip, att kvarlåtenskapen bör öfvergå till den, som antages vara närmaste föremålet för den aflidnas kärlek och välvilja, som ock med den grundsats, att enskild egendom ej bör tillfalla staten förr, än sådana samband emellan den döda och någon efterlefvande person saknas.»

Lagberedningen ansåg likaledes ifrågavarande rätt böra tillkomma efterlefvande make men gjorde undantag för det fall, att förhållandet

emellan makarna vid dödsfallet var så rubbadt, att de voro skilda till säng och säte, eller rättegång om äktenskapsskillnad var vid domstol anhängig.

Den af lagkommittén och lagberedningen sålunda uppställda principen lärer åtminstone i viss mån vara uppburen af den allmänna rättsuppfattningen. Till stöd härför torde kunna åberopas den omständigheten, att, ehuru Kungl. Maj:t sedan lång tid tillbaka årligen till Riksdagen aflåtit propositioner angående efterskänkande af danaarf till förmån för efterlefvande make, Riksdagen icke någonsin afslagit dylik proposition. Professor Winroth yttrar ock i sitt arbete om »Arf och danaarf» (sid. 274): »Från riksdags och myndigheters sida har ock makes ansökan om danaarfs erhållande rönt tillmötesgående i en omfattning, som snarast tydt på en känsla, att anspråket innebure en på oskrifven lag grundad rättighet.»

Anmärkas må emellertid i detta sammanhang, att då staten efterskänkt sin rätt till danaarf till förmån för efterlefvande make, denne varit i fattiga omständigheter. Då ansökan om rätt till danaarf icke gjorts af person i goda ekonomiska villkor, kan man följaktligen ej heller afgöra, huruvida den nuvarande rättsåskådningen i allo ansluter sig till, hvad lagkommittén och lagberedningen i förevarande afseende stadgade.

För min del finner jag väl skäl kunna anföras till stöd för en begränsning af ett sådant stadgande därhän, att efterlefvande make icke skulle erhålla den rätt, hvarom här är fråga, där han vore i goda ekonomiska omständigheter. Å andra sidan har jag den uppfattningen, att en dylik begränsning icke skulle vara af afsevärd praktisk betydelse vid det förhållande, att förmögna makar icke lära underlåta att genom testamente behörigen förordna om sin kvarlåtenskap. Sannolikt skulle en eventuell utredning gifva vid handen, att här i landet danaarf efter förmögen person icke eller åtminstone ytterst sällan förekommit.

Det skulle kunna synas, som om en lagändring i den af mig antydda riktningen vore obehöflig, då ju, enligt hvad ofvan framhållits, Kungl. Maj:ts till Riksdagen gjorda framställningar om efterskänkande af danaarf till förmån för efterlefvande make städse bifallits. Observeras bör dock, dels att ansökan om dylikt efterskänkande alltid är förbunden med kostnader, dels ock att sökanden regelmässigt måste å det efterskänkta beloppet vidkännas afdrag på grund af den advokatfiskalen i kammarkollegium tillkommande provision; och detta är uppenbarligen icke betydelselöst med hänsyn till de jämförelvis obetydliga belopp, hvarom här är fråga.

Dessutom bör icke förgätas, att den nuvarande anordningen onödigtvis upptager tid ej mindre för myndigheter än äfven för Riksdagen.

I afseende härå tillåter jag mig åberopa följande yttrande i Första kammaren vid 1911 års riksdag af statsutskottets ordförande vid behandlingen af fråga angående efterskänkande af kronans rätt till danaarf: »Af denna handling se herrarne, att en kyrkvaktare Ahlgren i Linköping aflidit och efterlämnat änka utan barn, och att boet visade en behållning af 244 kronor 39 öre. Här blef sålunda fråga om ett danaarf. Änkan ingår sedan till Kungl. Maj:t och begär, att detta må efterskänkas till hennes förmån. Däröfver har då hörts Kungl. Maj:ts befallningshafvande i Östergötlands län, magistraten i Linköping och så kammaradvokatfiskalsämbetet. Därefter behandlas ärendet i en kungl. proposition och kommer till Riksdagen, och så behandlas det af utskott och så i Riksdagens plenum. Under tiden har detta lilla arf, som denna fattiga änka skulle få, smultit ihop från 244 kronor 39 öre till 127 kronor 28 öre, och därifrån skall då ytterligare dragas kammaradvokatfiskalens aktoratsprovision. Här ha under alla riksdagar förekommit en mängd propositioner om sådana här danaarf. Och jag frågar de herrar, som icke hafva suttit på den afdelning i statsutskottet, som har att behandla i första hand dessa frågor, om de någonsin läst igenom en sådan framställning? Jag tar för afgjordt, att det är icke en enda af dem, som ägnat ett ögonblicks uppmärksamhet däråt. Och aldrig har Riksdagen mig veterligen gjort annat än bifallit framställningarna. Jag frågar: Är det rimligt, att sådana här små obetydliga saker, som detta danaarf, skola marschera hela den långa vägen som nyss angafs, och därigenom beredas förluster för en stackars änka? Kan man icke hitta på någon metod för att ändra detta? Det synes mig ligga nära till hands, att det öfverlämnades till Kungl. Maj:t att afgöra sådana frågor, åtminstone när de icke gälla något högre belopp. Om man till exempel medgåfve Kungl. Maj:t att afgöra dem, om icke beloppet går högre än till 1,000 kronor, så är det säkert, att ingen människa skulle lida därpå, utan bara en del fattiga efterlefvande ha förmån däraf.»

Utskottets yttrande.

Enligt de ännu gällande stadgandena om danaarf i 1734 års lag skall behållningen i boet efter den, som aflidit utan att efterlämna arfvingar, tillfalla kronan. I denna sin omfattning torde emellertid dessa bestämmelser numera icke fullt öfverensstämma med den allmänna rättsuppfattningen i landet. Såsom af justitieombudsmannens ifrågavarande framställning framgår, uttalade redan lagkommittén, i sitt den 1 augusti 1826 afgifna förslag till allmän civillag, såsom öfverensstämmande med arfsrättens allmänna grunder, att kronans ifrågavarande rätt till danaarf ej skulle inträda, förrän såväl närskylda till den döde som make efter honom saknades. Äfven lagberedningen föreslog sedermera i sitt år 1847 afgifna förslag till ärfdabalk ett stadgande af liknande innehåll.

Att nämnda af lagkommittén och lagberedningen föreslagna stadganden om inskränkning af kronans rätt till danaarf till förmån för efterlefvande make åtminstone i viss mån öfverensstämmer med den gängse rättsuppfattningen synes utskottet, på sätt justitieombudsmannen anfört, vinna stöd af den omständigheten, att Riksdagen alltsedan slutet af 1800-talet undantagslöst bifallit de propositioner om efterskänkande af danaarf till förmån för efterlefvande make, som af Kungl. Maj:t för Riksdagen framlagts.

I detta sammanhang må också erinras, hurusom i ett flertal utländska rättssystem en verklig arfsrätt tillerkänts efterlefvande make, i vissa länder jämväl före närskylda. Sålunda tillfaller enligt tysk, dansk och norsk rätt den efterlefvande maken med arfsrätt en viss del af den efter den aflidne maken arffallna egendomen, äfven om andra arfvingar finnas, och i vissa fall hela kvarlåtenskapen.

Billigheten af den föreslagna ändringen för den svenska rättens del i bestämmelserna beträffande ifrågavarande ämne synes utskottet slutligen framgå äfven af de utaf justitieombudsmannen framhållna med ansökningarna om danaarfs efterskänkande förenade olägenheterna. Att ur statens synpunkt hålla på att dessa bestämmelser skola fortfarande bestå i hela sin omfattning synes ock vara så mycket mindre skäl, som kronans inkomst af danaarf torde vara synnerligen ringa.

Vid den omarbetning af hithörande bestämmelser, som af ett bifall till förevarande framställning föranledes, torde böra bemärkas det förhållandet, att vissa städer enligt särskilda privilegier eller aftal hafva att åtnjuta den rätt i afseende å danaarf, som eljest tillkommer kronan.

Utskottet får på grund af hvad sålunda anförts hemställa,

att Riksdagen med anledning af justitieombudsmannens ifrågavarande framställning måtte i skrifvelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t täcktes låta utarbeta och för Riksdagen framlägga förslag till lag, innefattande jämkning till förmån för efterlefvande make af gällande bestämmelser om danaarf.

Stockholm den 1 februari 1912.

På lagutskottets vägnar:

JOHAN WIDÉN.